

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele **S. U.**, právně zastoupeného JUDr. Václavem Vlkem, advokátem se sídlem Sokolovská 22, Praha 8, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017-280 a výroku II. rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. 2. 2017 č. j. 62 Co 215/2016-211, za účasti **Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, a společnosti **Kaufland Česká republika v. o. s.**, se sídlem Pod Višňovkou 25, Praha 4, právně zastoupené JUDr. Oto Kunzem, advokátem se sídlem Vinohradská 89/90, Praha 3, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem III. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017-280 bylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok III. a výrok IV. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017-280 se ruší.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byl doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se domáhal zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí obecných soudů, neboť měl za to, že jimi byla porušena jeho základní práva garantovaná čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

I. Rekapitulace skutkového stavu a obsah napadených rozhodnutí

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a spisu obecných soudů se podává následující. Stěžovatel je bývalý zaměstnanec společnosti Kaufland Česká republika v.o.s. (dále jen „žalovaná“, „žalovaná společnost“ nebo „vedlejší účastnice“), u níž pracoval jako řezník v podmínkách, které považoval za drsné a náročné. V průběhu trvání pracovního poměru u vedlejší účastnice, přibližně od roku 2011, u něj došlo k výraznému zhoršení již dříve existujících zdravotních problémů mj. s levým loketním nervem, a to až do té míry, že v dubnu 2013 byl uznán invalidním v prvním stupni. Jelikož dle posudku stěžovatel dlouhodobě pozbyl schopnost vykonávat pracovní činnost u vedlejší účastnice, byl jeho pracovní poměr ukončen ke dni 30. 9. 2013. Stěžovatel měl za to, že jeho zdravotní problémy lze kvalifikovat jako nemoc z povolání, pročež podal na vedlejší účastnici žalobu na zaplacení částky 9 747 294 Kč (tato částka se měla skládat z náhrady

výdělku za dobu pracovní neschopnosti, náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění, náhrady nákladů spojených s léčením a náhrady hotových výdajů spojených se znaleckým posudkem, který stěžovatel nechal vyhotovit, v celkové výši 747 294 Kč, jakož i z náhrady pocíťované nemajetkové újmy ve výši 9 000 000 Kč).

3. Obvodní soud pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 16. 3. 2016 č. j. 10 C 143/2014-138 zamítl žalobu stěžovatele na zaplacení částky 9 762 094 Kč (výrok I.), přiznal žalované náhradu nákladů řízení ve výši 205 409 Kč (výrok II.), nepřiznal náhradu nákladů řízení vedlejšímu účastníkovi na straně žalované, společnosti Kooperativa Pojišťovna, a.s. Vienna Insurance Group (výrok III.), a nepřiznal náhradu nákladů České republiky – obvodnímu soudu (výrok IV.). Obvodní soud dospěl k závěru, že u stěžovatele se o nemoc z povolání nejedná. O náhradě nákladů rozhodl dle úspěchu stran ve věci.

4. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) zrušil ústavní stížností napadeným rozsudkem výrok I. rozsudku obvodního soudu ohledně částky 14 800 Kč pro překročení žalobního nároku a v tomto rozsahu řízení zastavil (výrok I.), potvrdil výrok I. rozhodnutí obvodního soudu ve zbývajícím rozsahu (výrok II.), změnil výrok II. rozhodnutí obvodního soudu tak, že žalované se náhrada nákladů nepřiznává (výrok III.), nepřiznal žalované náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok IV.) a nepřiznal náhradu nákladů řízení ani společnosti Kooperativa Pojišťovna, a.s. (výrok V.). Odvolací soud po doplnění dokazování dospěl k závěru, že rozhodnutí prvostupňového soudu je věcně správné. Rovněž nepřisvědčil námitce stěžovatele, že prvostupňový soud měl povinnost poučit jej, že věc lze po právní stránce posoudit jinak než podle stěžovatelova právního názoru. Stran náhrady nákladů prvostupňového i odvolacího řízení dospěl městský soud k závěru, že se na straně stěžovatele vyskytují důvody hodné zvláštního zřetele dle § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“). Majetkové poměry stěžovatele, jeho sociální situace a jeho zdravotní stav jsou totiž natolik nepříznivé, že přiznání náhrady nákladů žalované by představovalo závažný negativní zásah do jeho života a práv; na druhé straně by se toto nepřiznání náhrady nákladů výrazně nedotklo poměrů žalované společnosti.

5. Proti rozhodnutí městského soudu podali stěžovatel i žalovaná společnost dovolání. Nejvyšší soud dovolání stěžovatele odmítl (výrok I.), dovolání žalované proti výroku III. rozhodnutí odvolacího soudu také odmítl (výrok II.), výrok IV. rozsudku městského soudu změnil tak, že stěžovatel je povinen zaplatit žalované společnosti náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč (výrok III.), a žádnému z účastníků nepřiznal náhradu nákladů dovolacího řízení (výrok IV.). Dovolání stěžovatele bylo odmítnuto dle § 237 o. s. ř., protože rozsah poučovací povinnosti soudu byl v judikatuře dovolacího soudu podrobně vymezen a nižší soudy se od ní při rozhodování neodchýlily. Nejvyšší soud v obecné rovině souhlasil se stěžovatelem, že *„rozhoduje-li soud o nároku na peněžité plnění, který vychází ze skutkových tvrzení, jež umožňují posoudit nárok po právní stránce i podle jiných norem, než jak je žalobcem navrhováno, popř. dovolují-li výsledky provedeného dokazování podřadit uplatněný nárok pod jiné hmotněprávní ustanovení, než jakého se žalobce dovolává, je povinností soudu uplatňovaný nárok takto posoudit,“* a to bez ohledu na právní kvalifikaci nároku provedenou žalobcem. Konstatoval však, že nižší soudy ve skutečnosti řádně posoudily žalobu jak z hlediska odpovědnosti žalované společnosti za nemoc z povolání, tak i z hlediska její obecné odpovědnosti za škodu, přičemž u obou variant na základě provedeného dokazování dospěly k spolehlivě podloženému závěru, že žalovaná nenese odpovědnost za zdravotní

problémy stěžovatele. Dovolání žalované proti výroku o náhradě nákladů řízení před prvostupňovým soudem Nejvyšší soud odmítl jako nedůvodné, nicméně její dovolání proti výroku o náhradě nákladů odvolacího řízení za důvodné považoval. Dospěl totiž k závěru, že pokud stěžovatel setrval na svém nesprávném právním názoru a podal odvolání, měl by za to nést následky a nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení.

II. Obsah ústavní stížnosti

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti obecným soudům vytýká, že se nezabývaly jiným právním hodnocením skutkového stavu, který stěžovatel vyličil v žalobě, a věc posoudily pouze prizmatem náhrady škody za nemoc z povolání, nikoli také prizmatem obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu na zdraví. Poukazuje také na to, že obecné soudy jej nepoučily o tom, že věc je možné posoudit po právní stránce jinak než podle jeho právního názoru, a nevyzvaly jej k doplnění vyličení rozhodných skutečností (§ 118a odst. 2 o. s. ř.). Obecné soudy se spokojily s tím, že provedené důkazy (zejm. tam specifikované znalecké posudky) nesevěčily o tom, že stěžovatel trpí nemocí z povolání, a nijak se nezabývaly otázkou, zda jiné důkazy (zejm. lékařské zprávy a svědecké výpovědi stěžovatelových spolupracovníků) neumožňují věc posoudit i z hlediska obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu na zdraví. V této souvislosti stěžovatel připomíná závěry plynoucí z nálezu sp. zn. II. ÚS 1617/10 ze dne 2. 9. 2010 (N 182/58 SbNU 597), dle něhož *„není v souladu s ústavním pořádkem, aby rozhodnutí soudu nevyřešilo sporné vztahy účastníků jen proto, že se mylí v kvalifikaci svých vztahů. Tento požadavek lze vyjádřit zásadou, že zamítá-li soud žalobu, pak se v zamítavém rozhodnutí "skrývá" závěr, že žalobcem uplatněnému nároku na základě určitých skutkových okolností nelze vyhovět podle hmotného práva vůbec, a nikoliv jen podle účastníkem uvažovaného právního předpisu (...).“* V důsledku tohoto pochybení obecných soudů mělo dojít k porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

7. Dále stěžovatel dovolacímu soudu vytýká, že svévolně změnil nákladový výrok IV. rozsudku odvolacího soudu a uložil stěžovateli povinnost nahradit žalované náklady odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč. Zatímco městský soud považoval s ohledem na stěžovatelův zdravotní stav a sociální situaci (jedná se o invalidní osobu finančně závislou na invalidním důchodu) na straně jedné a postavení a finanční situaci žalované společnosti (jedná se o nadnárodní korporaci disponující značným majetkem) na straně druhé za spravedlivé využít moderační právo podle § 150 o. s. ř., Nejvyšší soud tento aspekt věci zcela pominul a stěžovateli uložil povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení v likvidační výši. Navíc Nejvyšší soud tak učinil s odkazem na to, že stěžovatel si měl být vědom, že v odvolacím řízení nemůže uspět; pakliže se i navzdory tomu rozhodl podat odvolání, musí nést následky svého rozhodnutí. V této souvislosti stěžovatel poukazuje na nálezy sp. zn. II. ÚS 153/06 ze dne 29. 6. 2006 (N 127/41 SbNU 581), nálezy sp. zn. II. ÚS 762/10 ze dne 22. 7. 2010 (N 148/58 SbNU 257) a nálezy sp. zn. III. ÚS 3448/10 ze dne 14. 4. 2011 (N 71/61 SbNU 97), z nichž plyne, že při rozhodování o (ne)aplikaci § 150 o. s. ř. musí obecné soudy přihlídnout ke všem okolnostem konkrétní věci, včetně mj. majetkových a sociálních poměrů úspěšného i neúspěšného účastníka řízení. Dále poukazuje na nálezy sp. zn. I. ÚS 2933/15 ze dne 9. 2. 2016 (N 31/80 SbNU 401), z něhož plyne, že pokud by k náhradě nákladů řízení měl být zavázán účastník řízení, jenž byl dříve osvobozen od placení soudních poplatků, obecné soudy mají povinnost vzít v potaz poměry tohoto účastníka a pečlivě své rozhodnutí o nákladech řízení odůvodnit.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

8. Pro účely tohoto řízení si Ústavní soud vyžádal spis vedený u obvodního soudu pod sp. zn. 10 C 143/2014 a vyzval městský soud a Nejvyšší soud jako účastníky řízení, jakož i společnost Kaufland Česká republika v.o.s. jako vedlejší účastnici řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

9. Městský soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozsudku a uvedl, že je přesvědčen o jeho souladu s ústavním pořádkem. Předmětný rozsudek byl řádně odůvodněn a náležitým způsobem reagoval na veškeré námitky stěžovatele, soud se v odůvodnění pečlivě zabýval otázkou důvodnosti postupu podle § 118a odst. 2 o. s. ř. i otázkou eventuality odlišného právního posouzení věci. Po zohlednění všech relevantních okolností a důkazů však městský soud nemohl než uzavřít, že stěžovatel se domáhal zaplacení shora specifikované částky z titulu nemoci z povolání, nikoli z titulu obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Ve vztahu k námitkám týkajícím se nákladových výroků uvedl, že se k nim nechce vyjadřovat, neboť směřují pouze proti usnesení Nejvyššího soudu.

10. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že provedené důkazy postačovaly pro posouzení věci z hlediska odpovědnosti za nemoc z povolání i obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu, pročez nebylo potřebné přistupovat k poučení stěžovatele podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Ke stěžovatelově námitce stran nepřezkoumatelnosti rozhodnutí odvolacího soudu uvádí, že není důvodná a napadené rozhodnutí je odůvodněno dostatečně a srozumitelné. K námitce stran náhrady nákladů odvolacího řízení uvádí, že nepřiznání náhrady nákladů v odvolacím řízení je zcela výjimečným a ojedinělým opatřením (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. 21 Cdo 2811/2013). Pokud stěžovatel i po vydání prvostupňového rozsudku setrval na nesprávném právním názoru, že vznik jeho zdravotních problémů je v příčinné souvislosti s výkonem práce u vedlejší účastnice, nebyl dán prostor k aplikaci moderačního práva soudu a nepřiznání náhrady nákladů odvolacího řízení žalované společnosti. Pro výpočet náhrady nákladů odvolacího řízení vycházel Nejvyšší soud z orientační tarifní hodnoty 1 500 000 Kč, nikoli ze zjevně „přemrštěného“ nároku uplatněného žalobcem. Nejvyšší soud proto nejednal svévolně. Závěrem navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

11. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření uvedla, že s námitkami stěžovatele se neztotožňuje a má za to, že obecné soudy postupovaly v souladu se zákony a ústavním pořádkem České republiky. K námitkám směřujícím do merita věci projednávané před obecnými soudy uvedla, že tyto soudy postupovaly správně a zabývaly se všemi možnými hodnoceními skutkového stavu, včetně obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Jejich rozhodnutí nenesou prvky libovůle a jsou v souladu s (nespecifikovanou – pozn.) judikaturou Ústavního soudu. K námitkám směřujícím do nákladových výroků Nejvyššího soudu uvádí, že uvedený soud přiznal vedlejší účastnici mnohem nižší částku, než na kterou by měla dle tarifní hodnoty sporu za odvolací řízení nárok. V této souvislosti poukázala na nálezy sp. zn. I. ÚS 2862/07 ze dne 5. 11. 2008 (N 189/51 SbNU 307), z něhož plyne, že rozhodnutí o nepřiznání nákladů řízení procesně úspěšné straně podle § 150 o. s. ř. má být rozhodnutím výjimečným a musí být ospravedlněno důvody hodnými zvláštního zřetele; navíc uvedené ustanovení nemá sloužit ke zmírňování

majetkových rozdílů mezi procesními stranami, ale ke zmírnění případných nespravedlností.

12. Ústavní soud vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení nezasílal stěžovateli k replice, neboť se v nich neobjevily žádné zásadní nové argumenty, které by v určité podobně neodezvěly již v předchozích fázích řízení před obecnými soudy.

13. Poněvadž od ústního jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci, Ústavní soud rozhodl ve věci bez jeho konání podle § 44 zákona o Ústavním soudu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Dříve, než Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadených rozhodnutí, musel posoudit splnění procesních předpokladů řízení. Nejprve se zabýval otázkou, zda byl stěžovatel osobou oprávněnou podat ústavní stížnosti proti všem napadeným výrokům městského a Nejvyššího soudu.

15. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že ústavní stížností nenapadeným výrokem III. rozsudku městského soudu a na něj obsahově navazujícím, ústavní stížností napadeným výrokem II. usnesení Nejvyššího soudu bylo rozhodnuto, že stěžovatel není povinen nahradit vedlejší účastnici náklady řízení před prvostupňovým soudem, ačkoli vedlejší účastnice byla ve věci plně úspěšná a podle výchozího pravidla úspěchu ve věci by jí zásadně mělo náležet právo na náhradu nákladů řízení. Jelikož výrokem II. usnesení Nejvyššího soudu bylo rozhodnuto ve prospěch stěžovatele, nemohlo v tomto rozsahu dojít k porušení jeho základního práva nebo svobody zaručené ústavním pořádkem [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Nyní posuzovaná ústavní stížnost proto musela být ve vztahu k výroku II. usnesení Nejvyššího soudu odmítnuta jako návrh podaný zjevně neoprávněným navrhovatelem dle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

16. Ve vztahu ke zbývající části ústavní stížnosti Ústavní soud konstatuje, že byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost je proto v tomto rozsahu přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

17. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 Ústavy) a nepřísluší mu právo zasahovat do jejich rozhodovací činnosti, nejde-li o otázky ústavněprávního významu. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tedy zda v řízení a rozhodnutích v něm vydanými nebyla porušena ústavně chráněná práva nebo svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

18. Po zohlednění obsahu ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a soudního spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že posuzovaná ústavní stížnost je zčásti důvodná (do

výroku Nejvyššího soudu o nákladech odvolacího řízení), zčásti je návrhem zjevně neopodstatněným (do výroků Nejvyššího soudu a městského soudu o meritu věci).

V. 1. Důvodnost ústavní stížnosti ve vztahu k rozhodnutí Nejvyššího soudu o nákladech řízení

19. Stěžovatel svou ústavní stížností brojil též proti rozhodnutí Nejvyššího soudu (výrok III. jeho rozsudku), kterým došlo ke změně výroku o nákladech odvolacího řízení v jeho neprospěch, když oproti rozsudku odvolací instance (výrok IV.), jímž nebyla žalované (ani žalobci) náhrada nákladů odvolacího řízení přiznána, Nejvyšší soud přiznal tyto náklady úspěšné žalované v částce 67 600 Kč.

20. S problematikou nákladů řízení je Ústavní soud ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován, avšak obecně se k ní staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Tento zdrženlivý přístup vychází z myšlenky, že byť i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušením jejich základní práva a svobody. Na druhou stranu Ústavní soud zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, pročež na něj dopadají postuláty spravedlivého procesu. Ústavní soud tudíž do rozhodovací činnosti obecných soudů zasáhne zpravidla tehdy, je-li jejich interpretace nebo aplikace ustanovení týkajících se náhrady nákladů řízení projevem svévole nebo libovůle, porušuje-li princip legitimních očekávání účastníka řízení (stěžovatele) nebo je-li v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1561/13 ze dne 3. 4. 2014 (N 52/73 SbNU 59); nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457)].

21. Ústavní soud ve svých dřívějších rozhodnutích dospěl k závěru, že při rozhodování o nákladech řízení je třeba přihlížet ke všem okolnostem věci. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě nákladů podle výsledku sporu, nýbrž vážít, zda tu neexistují další okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady nákladů účelně vynaložených jednou ze stran. Výrok o náhradě nákladů řízení tak musí být v souladu s průběhem řízení a s úkony účastníků, respektive s obsahem příslušného soudního spisu, a úvaha k němu vedoucí musí být racionálně odůvodněna [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 401/06 ze dne 26. října 2006 (N 196/43 SbNU 207), část V.; nález sp. zn. III. ÚS 727/2000 ze dne 17. 5. 2001 (N 75/22 SbNU 145)]. Tyto postuláty lze v plném rozsahu vztáhnout i na úvahy obecných soudů o tom, zda jsou ve věci dány důvody hodné zvláštního zřetele ve smyslu § 150 o. s. ř. (nález sp. zn. I. ÚS 2933/15 cit. výše, bod 14).

22. Stran pojmu „*důvodů hodných zvláštního zřetele*“ nevyplývají z dikce § 150 o. s. ř. žádná omezení co do rozsahu skutečností, které pod něj lze podřadit [nález sp. zn. IV. ÚS 500/12 ze dne 19. 3. 2014 (N 38/72 SbNU 431), bod 14]. Obecné soudy tak mají relativně široký – byť ne zcela neomezený – prostor pro uvážení, jehož limity jsou vymezeny mj. ústavním zákazem svévole a libovůle, zákazem rozhodování v extrémním rozporu s principy spravedlnosti a principem ochrany legitimních očekávání. Obecné soudy musí také přihlídnout k tomu, že otázka vymezení důvodů hodných zvláštního zřetele je předmětem množství soudních rozhodnutí, v nichž byly tyto důvody precizovány skrze kumulované zkušenosti s rozmanitými nepříznivými životními situacemi, ve kterých se mohou účastníci řízení ocitnout, jakož i s pestrou paletou

rozličných procesních situací, v jejichž světle by se přiznání (plné) náhrady nákladů řízení procesně úspěšné straně mohlo jevit jako extrémně nespravedlivé nebo příliš tvrdé. Projevila se snaha nalézt spravedlivou rovnováhu mezi mimořádným použitím moderačního práva a potřebou odstranit hrozící nepřiměřenou tvrdost nákladového rozhodnutí. Kupříkladu Nejvyšší soud dospěl k závěru, že „při zkoumání, zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, soud přihlíží v první řadě k majetkovým, sociálním, osobním a dalším poměrům všech účastníků řízení; je třeba přitom vzít na zřetel nejen poměry toho, kdo by měl hradit náklady řízení, ale je nutno také uvážit, jak by se takové rozhodnutí dotklo zejména majetkových poměrů oprávněného účastníka. Významné z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. jsou rovněž okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, postoj účastníků v průběhu řízení a další. Musí jít o takové okolnosti, které mají skutečný vliv na spravedlivost rozhodnutí o náhradě nákladů řízení. Porovnání dopadu uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení do majetkových sfér účastníků může mít z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. vliv pouze tehdy, přistupují-li ke skutečnosti, že by jejich přiznání přivedlo jednomu účastníku větší újmu, než účastníku druhému, okolnosti další...“ (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2018 sp. zn. 33 Cdo 1529/2017; viz také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2016 sp. zn. 33 Cdo 520/2015). K obdobným závěrům dospěla i obecná procesualistika, podle níž „soud musí zkoumat všechny konkrétní okolnosti věci, tedy osobní, majetkové, sociální, zdravotní a další poměry na straně všech účastníků, jakož i ty, které vedly k uplatnění nároku, postoje účastníků a jejich chování v průběhu řízení, pravidla morálky a ekvity.“ K nejčastěji zohledňovaným faktorům přitom patří morální důvody, zdravotní důvody nebo nepříznivá sociální situace účastníka řízení nastalá bez jeho přičinění (JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 až 180 občanského soudního řádu*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer 2019, s. 453-454).

23. Ústavní soud se navíc ve své judikatuře opakovaně zabýval případy, kdy byl procesně neúspěšný stěžovatel v řízení před obecnými soudy bez náležitého odůvodnění zavázán k náhradě nákladů řízení protistrany, byť byl předtím s ohledem na své nepříznivé majetkové nebo sociální poměry osvobozen od soudních poplatků a byl mu ustanoven advokát [nálezný sp. zn. I. ÚS 2933/15, cit. výše; nálezný sp. zn. II. ÚS 762/10, cit. výše; nálezný sp. zn. II. ÚS 153/06, cit. výše; nálezný sp. zn. IV. ÚS 454/04 ze dne 15. 2. 2005 (N 29/36 SbNU 337)]. V těchto nálezech Ústavní soud konstatoval porušení čl. 36 odst. 1 Listiny právě z důvodu nedostatečného odůvodnění toho, proč na jedné straně byly svízelné majetkové nebo sociální poměry jednotlivce dostatečným důvodem pro osvobození stěžovatele od soudních poplatků, avšak na druhé straně nebránily tomu, aby byla též osobě a nezřídka tímž soudem bez dalšího uložena povinnost nahradit protistraně náklady řízení v nezřídka mnohanásobně vyšší částce.

24. Posouzení případu vyžaduje zohlednit jeho kontexty: v jaké finanční, sociální a zdravotní situaci byl stěžovatel v době rozhodování obecných soudů a jaké důvody vedly soudy k závěru, že stěžovateli má být přiznáno osvobození od soudních poplatků. Ústavní soud připomíná, že stěžovatel je osobou bez vyššího vzdělání (vyučení řezník). Jeho zdravotní problémy s loketním nervem se v době trvání pracovního poměru u vedlejší účastnice zhoršily natolik, že byl v roce 2013 uznán invalidním v prvním stupni. Po skončení pracovního poměru z důvodu pozbytí schopnosti vykonávat práci řezníka byl jeho jediným příjmem invalidní důchod ve výši 4700 až 4900 Kč měsíčně. V době trvání manželství byla podle zjištění obecných soudů hrazena většina nákladů na chod společné domácnosti z příjmu jeho manželky, jenž se pohyboval ve výši kolem 25 000 Kč měsíčně; to se však po rozvodu změnilo a stěžovatel zůstal odkázán na svůj invalidní důchod. Bylo

též zjištěno, že stěžovatel nevlastnil movitý majetek vyšší hodnoty nebo majetek nemovitý. Měl vyživovací povinnost k dvěma dětem (ročník 2006, 2008). Shrnuto, po celou dobu soudního řízení se nacházel v komplikované sociální situaci, jež se postupem času zhoršovala. V době, kdy bylo rozhodováno o tom, zda mu bude ustanoven advokát a přiznáno osvobození od soudních poplatků pro účely dovolacího řízení, měl pouze měsíční příjem z invalidního důchodu ve výši 4964 Kč, žádný majetek větší ceny, dluh vůči bance ve výši 300 000 Kč, a přetrvávající vyživovací povinnost k dvěma nezletilým dětem (viz potvrzení o majetkových poměrech ze dne 2. 5. 2017, č. 1. 222 a 224).

25. Stěžovateli byl proto soudem ustanoven zástupce z řad advokátů a bylo mu přiznáno osvobození od všech soudních poplatků, a to i nad rámec zákonného osvobození dle § 11 odst. 1 písm. e) zákona o soudních poplatcích (viz usnesení městského soudu ze dne 14. 10. 2015 č. j. 62 Co 382/2015-120 a usnesení obvodního soudu ze dne 30. 5. 2017 č. j. 10 C 143/2014-233). Toto osvobození trvalo po celou dobu řízení před obecnými soudy, včetně řízení dovolacího. Obecné soudy totiž seznaly, že takový postup je odůvodněn nepříznivou finanční a sociální situací stěžovatele a jeho srovnatelně nepříznivým zdravotním stavem.

26. Shodným směrem se ubíraly úvahy městského soudu, na jejichž základě byly přijaty nákladové výroky III. a IV. v záhlaví citovaného rozsudku jmenovaného soudu. Městský soud stanovil, že žalované společnosti se nepřiznává náhrada nákladů řízení před prvostupňovým ani odvolacím soudem. Městský soud konkrétně uvedl, že *„poměry žalobce /osobní, sociální a majetkové/ a jeho zdravotní stav jsou natolik nepříznivé, že by přiznání nákladů úspěšnému žalovanému mělo závažný zásah do jeho života i života jeho rodiny, a současně žalovaného, který je právníkem osobou, velkou nadnárodní společností; tedy je podnikatelským subjektem, se nepřiznání nákladů jeho poměrů výrazněji nedotkne; resp. nebude tímto rozhodnutím výrazným způsobem poškozen. Důvody hodné zvláštního zřetele na straně žalobce spatřuje odvolací soud zejména v tom, že žalobce se žalobou domáhal nároku z titulu nemoci z povolání, přičemž posouzení, zda se u žalobce jedná o nemoc z povolání, záviselo na znaleckém zkoumání, že žalobce je osobou, které byla v důsledku jejího nepříznivého zdravotního stavu přiznána invalidita, že z důvodu zdravotního stavu má tak žalobce omezenou pracovní schopnost a navíc je osobou bez vzdělání, a proto jsou jeho výdělkové možnosti, které jsou v současné době tvořeny jen příjmem z invalidního důchodu, omezeny nejen ze zdravotních důvodů.“*

27. Obecné soudy tedy přikládaly značnou váhu skutečnosti, že se v posuzované věci nejednalo o svévolné nebo zjevně bezúspěšné bránění práva, a zejména pak tomu, že stěžovatel je osobou se zdravotním postižením, jež se nachází v mimořádně složité sociální a finanční situaci a jejíž výdělkové možnosti jsou značně omezeny především z důvodu zdravotních potíží a absence vyššího vzdělání.

28. Do kontrastu s výše uvedenými úvahami obecných soudů nutno postavit úvahy, jimiž Nejvyšší soud odůvodnil své rozhodnutí zrušit rozhodnutí městského soudu o náhradě nákladů dovolacího řízení a uložit stěžovateli povinnost nahradit žalované společnosti náklady dovolacího řízení ve výši 67 600 Kč (výrok III. usnesení Nejvyššího soudu). Ač se dovolací soud v obecné rovině ztotožnil se shora vymezenými zásadami aplikace moderačního práva podle § 150 o. s. ř., uzavřel, že v relaci k odvolacímu řízení je podstatné především to, že stěžovatel setrval na svém *„nesprávném názoru, že žalovaná je povinna nahradit škodu na zdraví, přestože z odborných znaleckých posudků i*

z odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně bylo zřejmé, že (...) netrpí nemocí z povolání a že jeho onemocnění nesouvisí s pracovními podmínkami u žalované“. Posouzení přiměřenosti rozhodnutí o tom, že stěžovatel je povinen nahradit vedlejší účastníci náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč, se tudíž v pojetí Nejvyššího soudu zredukovalo na otázku, zda stěžovatel pro účely odvolacího řízení setrval na svém právním názoru o důvodnosti podané žaloby. Jakékoliv jiné faktory, jež mohly být potenciálně významné pro posouzení spravedlnosti aplikace § 150 o. s. ř. odvolacím soudem, byly zcela odsunuty stranou. Stěžovatel tak byl vlastně „potrestán“ za to, že využil opravný prostředek proti rozsudku soudu prvního stupně. K tomu lze jen poznamenat, že Ústavní soud obdobně zakročil v situaci, kdy byl jiný stěžovatel nepříznivým nákladovým rozhodnutím sankcionován za samotný fakt, že nepřistoupil na návrh sjednání soudního (pro něj zjevně nevýhodného) smíru; stalo se tak v nálezu ze dne 14. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 145/06 (N 51/44 SbNU 645).

29. Nejvyšší soud opomněl zejména osvobození stěžovatele od soudních poplatků a ustanovení jeho zástupce z řad advokátů, jeho nepříznivý zdravotní stav, tíživou sociální situaci a omezené možnosti daný stav změnit – tedy skutečnosti, jež sehrály mimořádně důležitou roli při rozhodování odvolacího soudu o nákladech řízení před soudem prvního stupně i před odvolací instancí.

30. Ani v odůvodnění svého usnesení dovolací soud neobjasnil, na základě jakých úvah dospěl k překvapivému závěru, že závažné zdravotní problémy, nemajetnost a omezené možnosti výdělků stěžovatele či propastný rozdíl v majetkových poměrech účastníků řízení ztrácejí na důležitosti, jakmile se řízení dostane před odvolací nebo dovolací soud, a to bez ohledu na skutečnost, že tyto důvody patrně nadále přetrvávají ve stejné nebo dokonce vyšší intenzitě než v řízení před nižšími soudy.

31. Měl-li Nejvyšší soud v úmyslu uložit stěžovateli povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení ve výši přibližně čtrnáctinásobku jeho celkového zjištěného měsíčního příjmu, zatěžovala jej povinnost obzvlášť pečlivě odůvodnit, proč toto rozhodnutí považuje za spravedlivější a lépe vyvažující práva stěžovatele a žalované společnosti než řešení zvolené městským soudem. Ač nelze apriorně vyloučit, že za určitých okolností by se mohlo srovnatelné rozhodnutí o nákladech řízení jevit jako spravedlivé – např. v případě šikanózní žaloby, zjevně bezúspěšného nebo svévolného bránění práva, cíleného navyšování nákladů protistrany [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457), bod 21 nebo nález sp. zn. IV. ÚS 1374/17 ze dne 22. 5. 2018 (N 96/89 SbNU 447)], bylo by nezbytné takové rozhodnutí řádně odůvodnit.

32. Na těchto závěrech nic nemění ani odkaz vedlejší účastnice na již výše citovaný nález sp. zn. I. ÚS 2862/07, v němž Ústavní soud dovedl, že institut moderačního práva soudu nemá sloužit ke zmírnění majetkových rozdílů mezi účastníky řízení, nýbrž ke zmírnění případných nespravedlností. V nyní posuzované věci se totiž jedná právě o situaci, kdy se nákladový výrok III. usnesení Nejvyššího soudu jeví, také pro absenci řádného odůvodnění, jako zjevně nespravedlivý.

33. Ústavní soud tedy konstatuje, že stěžovatelem napadené usnesení Nejvyššího soudu opomnělo v rozsahu výroku III. zohlednit stěžovatelovy osobní poměry, sankcionovalo jej za neúspěch před první instancí a nedostálo požadavkům úplnosti a

přesvědčivosti odůvodnění rozhodnutí. Došlo tak k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. 2. Zjevná neopodstatněnost ústavní stížnosti v relaci k rozhodnutím městského soudu a Nejvyššího soudu o meritu věci

34. Ústavní soud neshledal při úvahách o těch relevantních stížnostních námitkách, jež mířily k meritu věci, důvodnou stěžovatelovu argumentaci o nesplnění poučovací povinnosti odvolacího soudu podle ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř., spolu se související povinností obecných soudů posoudit za daných okolností věc též prizmatem obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Obecné soudy se touto právní otázkou dostatečně zabývaly a řádně vysvětlily, z jakých důvodů nebylo možné žalobě stěžovatele vyhovět. V zájmu stručnosti proto lze na odůvodnění jejich rozhodnutí odkázat a dodat, že nárok z obecné odpovědnosti zaměstnavatele je oproti v řízeních posuzovaným nárokům opřeným o tvrzenou nemoc z povolání a nemajetkovou újmu natolik kvalitativně odlišný, že by pro tuto alternativu právního názoru soudu musela svědčit adekvátně formulovaná tvrzení žalobce a průběžná důkazní zjištění; tento závěr však ze spisových podkladů učinit nelze.

35. K témuž se sluší poznamenat, že nynější právní zástupce hájil práva a zájmy stěžovatele teprve v dovolacím řízení a v řízení před Ústavním soudem, zatímco v řízeních před řádnými obecnými instancemi bylo zastoupení stěžovatele vedeno za použití jiné strategie a tedy i jiných žalobních tvrzení či odvolacích námitek. Tuto skutečnost však nebylo možné při mimořádném (dovolacím) přezkumu zohlednit ve prospěch stěžovatele a obdobně to platí i pro řízení před Ústavním soudem. Posouzení věci samé městským soudem (výrok II. rozsudku) i dovolacím soudem se závěrem o nepřípustnosti dovolání (výrok I. jeho usnesení) však obstálo i při ústavním přezkumu, z čehož plyne nezbytnost odmítnout ústavní stížnost v této části jako návrh zjevně neopodstatněný.

VI. Závěry

36. Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele v rozsahu, jímž byl napaden nákladový výrok III. (a související výrok IV.) usnesení Nejvyššího soudu a v tomto rozsahu usnesení Nejvyššího soudu svými výroky I., II. zrušil pro porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces v intencích čl. 36 odst. 1 Listiny.

37. Ve zbytku byla ústavní stížnost odmítnuta, neboť stěžovatel podal dílem svou stížnost zjevně neoprávněně (proti výroku II. usnesení Nejvyššího soudu, viz bod 15 nálezu) podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu, dílem pak šlo o návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (proti výroku II. rozsudku městského soudu a výroku I. usnesení Nejvyššího soudu, viz bod 35 nálezu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 30. června 2020

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu